

اللغة

Klasické jazyky evropského středověku

Vladislav Knoll

Lingua

𐌷𐌿𐌿𐌿𐌿

ЯЗЫКЪ

לשון

LINGVA

ΓΛΩΤΤΑ

𐌷𐌿𐌿𐌿

𐌷𐌿𐌿𐌿

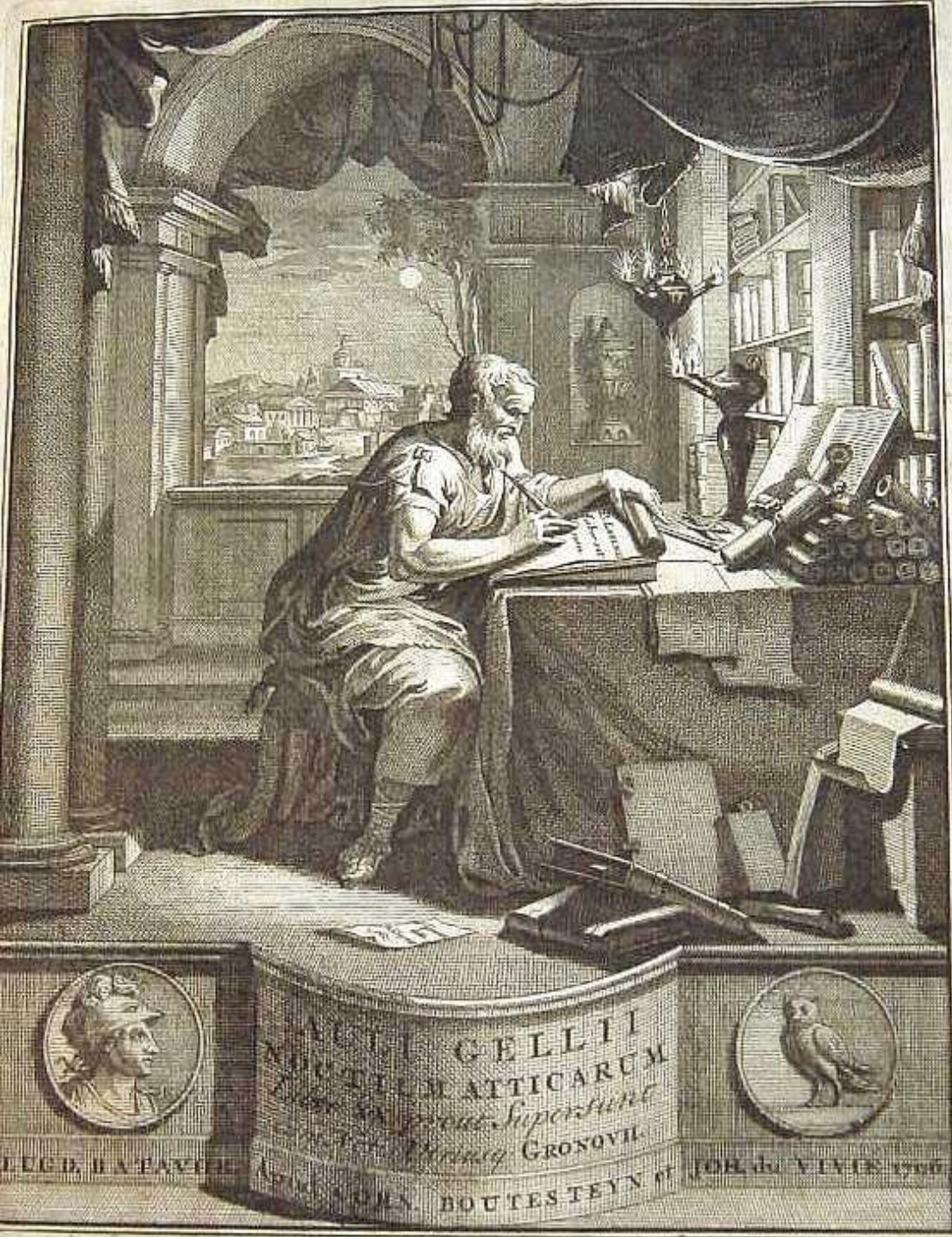
𐌷𐌿𐌿𐌿

Ѡꙵꙴꙴꙴ

γλωσσα

𐌷𐌿𐌿𐌿

𐌷𐌿𐌿𐌿

PŮVOD TERMÍNU

- **Aulus Gellius** (2. st.): *Noctae atticae* XIX.15: „Ite ergo nunc et, quando forte erit otium, quaerite, an “quadrigam” et “harenas” dixerit e cohorte illa dumtaxat antiquiore uel oratorum aliquis uel poetarum, id est **classicus adsiduusque aliquis scriptor**, non proletarius.” (jazyk korpusu určitých autorů antických textů)
- 18. století: Anglie: *classical learning* (studium řečtiny a latiny), Německé země: *klassische Sprache*
- 1843: A. Gräfenhahn: *Geschichte der klassischen Philologie im Alterthum I*, Bonn, 7-8: pojem *klasická filologie* se ujal

VÝJIMEČNÉ JAZYKY

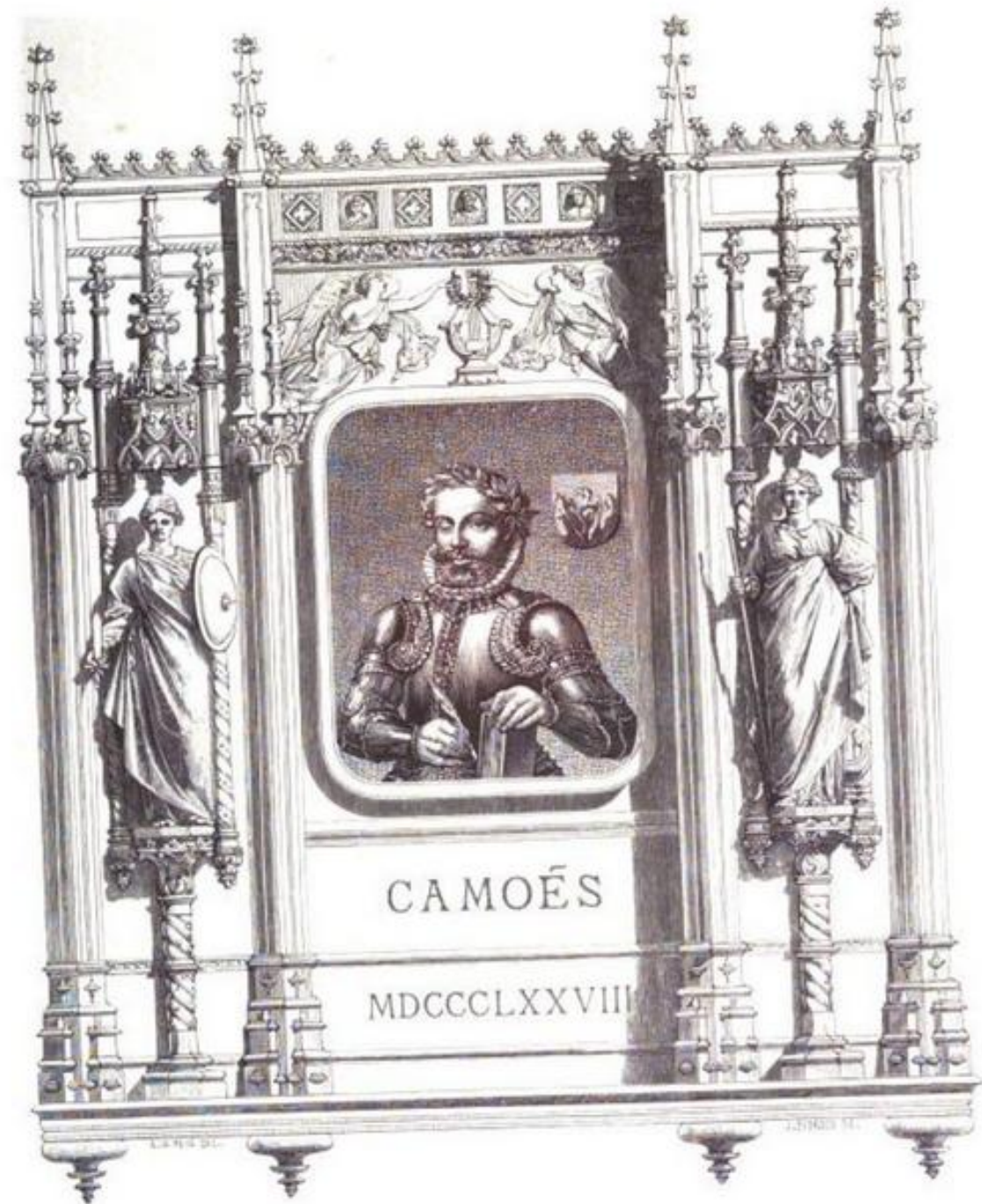
- **Augustinus** Hipponensis (4./5.st.): Hae quippe tres linguae ibi praë caeteris **eminebant: Hebraea**, propter Judaeos in Dei Lege gloriantes; **Graeca**, propter Gentium sapientes; **Latina**, propter Romanos multis ac pene omnibus jam tunc gentibus imperantes. (výjimečnost třech jazyků ve střed oblastech)
- **Isidorus** Hispalensis (6./7.st.): res autem sunt **linguae sacrae: Hebraea, Graeca, Latina**, quae toto orbe maxime excellunt. His namque tribus linguis super crucem Domini a Pilato fuit causa ejus scripta. (posvátné tři jazyky)
- Mnich **Chrabr** (kol. 900): словѣньскага писмена стѣиши сѣтъ и чьстѣиша. стѣ бо мѣжъ стѣтворилъ га ѣстѣ, а грѣчьскаа елини погани (prestíž jazyka záleží na původu)
- **Roger Bacon** († 1294): necessarium est **Latinis** ut habeant notitiam saltem utilem de linguarum proprietatibus alienarum, sc. , **Græcæ, Hebraicæ** , et **Arabicæ** , non solum propter grammaticæ certitudinem, sed propter omnes scientias linguis pleniter intelligendas (jazyky vědy)

Roger Bacon an English man

KLASICKÉ OBDOBÍ JAZYKA

- **Klasické období literatury**
 - Tre corone (kon. 13. a 14. stol.)
 - Weimarer Klassik (ca 1772-1805)
 - Классическая русская литература: золотой (19.st.)/серебряный век (přel. 19./20.st.)
- **Kulturní, literární a politický vrchol jazyka**
 - Español clásico (16.-17. stol.)/siglo de oro
 - Português clássico (16.-18.stol.)
 - Français classique (17.-18.-stol.)
- **Vrcholné období kultury a literatury před caesurou/změnou**
 - Occitan classic (kon. 11.st.-zač. 14.st.)
 - Català clàssic (13.-15.st.)
 - Klassisk fornsvenska (1225-1375)

STÁTOPRÁVNÍ POHLED

- Definice daná výnosem indického ministerstva kultury z r. 2014
 - **Vysoká starobylost textů** po dobu 1500-2000 let.
 - Korpus starých textů se považuje za **významné dědictví** generacemi mluvčích.
 - Literární tradice je **originální** a nikoli vypůjčena od jiného jazykového společenství
 - Klasický jazyk a literatura se **liší od moderní**, může existovat diskontinuita mezi klasickým jazykem a jeho pozdějšími varietami
- tamilština (2004, D), sanskrt (2005, IE), kannadština (2008, D), telugština (2008, D), malajálámština (2013, D), urijština (2014, IE)

SOCIOLINGVISTICKÝ POHLED

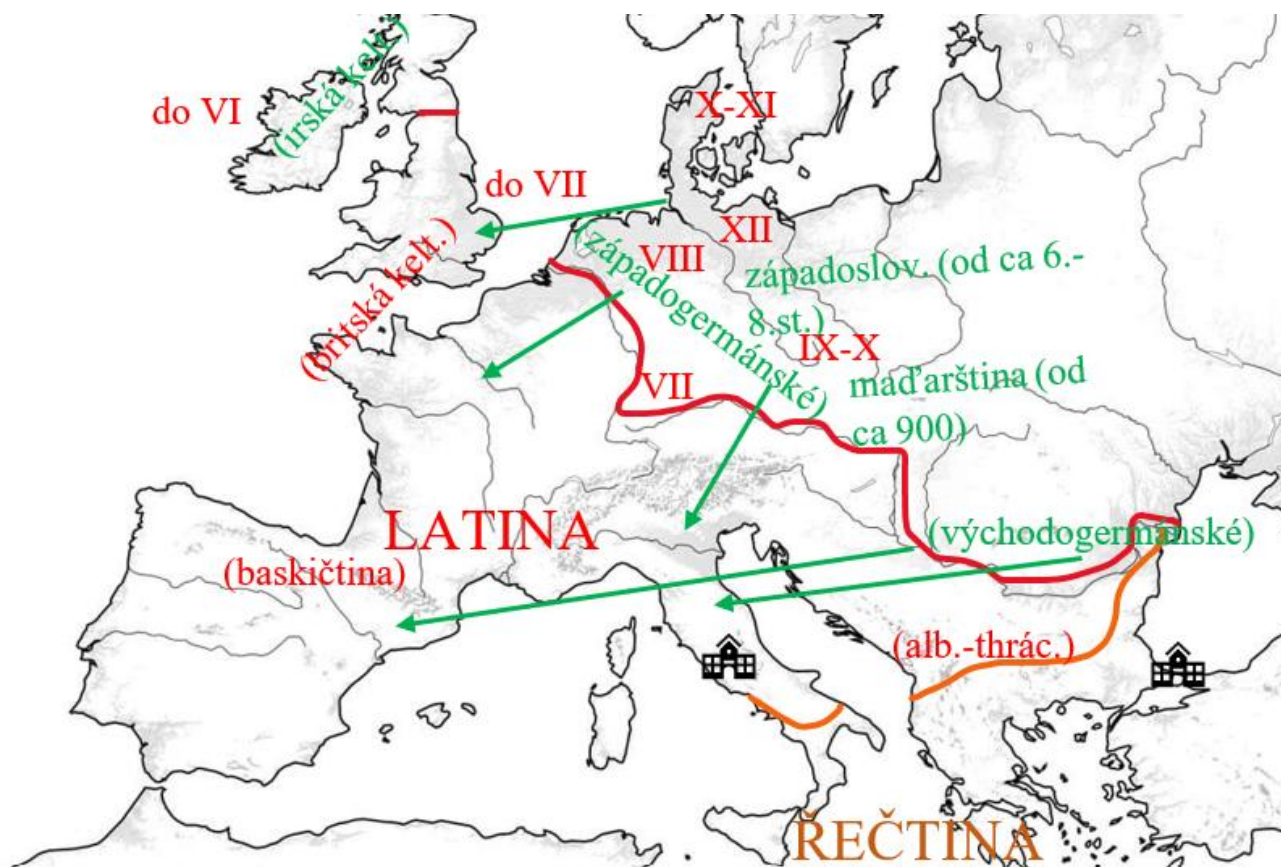
- Charles **Ferguson** 1966 apod.
 - Standardní jazyk bez rodilých mluvčích, který se stále aspoň v některých doménách používá.
- Leopold **Auburger** 1987
 - primarily **written languages** with specific, excellently functioning alphabet and writing system;
 - they are based on a **canon of written texts as models**
 - they are **codified by a codex of linguistic norms** (some grammar, orthography and pronunciation) that took place during the formation of the canon of classical writing or shortly after it;
 - developed **by systemization and completion of vernaculars**; their maintenance is due to a high standard of cultivation and obligatory tradition;
 - they are of **high functional value** in the culture from which they had originated: the classical type of language is used in poetry and as ritual language, in science, philosophy and theology, we find it in the informative literature and in official texts;
 - because of this high functionality the classical variants of a language are **supradialectal and unify linguistically heterogeneous communities**
- Alberto **Mioni** 2004
 - Podporovaný politickou autoritou
 - Prostředek širší, mezinárodní komunikace
 - Vzdělávací, literární a náboženská funkce
 - Zejména psaná (i jediná psaná)
 - Předání další generaci jen pomocí formálního vzdělávání
 - Mající velký vliv na jiné variety

William Stewart 1962

ATTRIBUTES *				TYPE	SYMBOL
1	2	3	4		
+	+	+	+	Standard	S
+	+	+	—	Classical	C
+	+	—	—	Artificial	A
—	+	+	+	Vernacular	V
—	—	+	+	Dialect	D
—	—	—	+	Creole	K
—	—	—	—	Pidgin	P

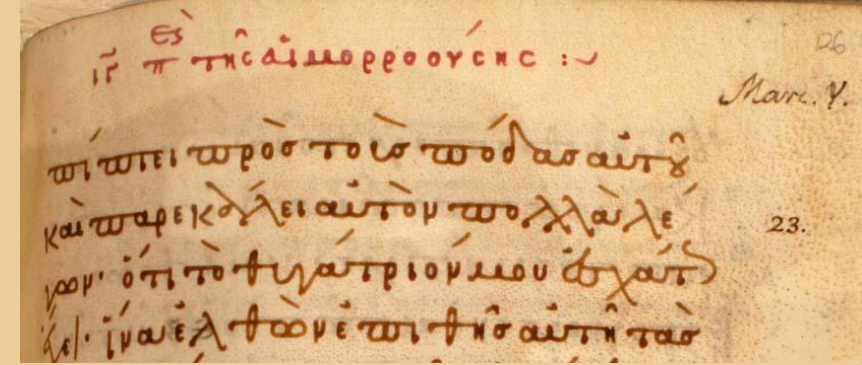
* 1 = standardization, 2 = autonomy, 3 = historicity, 4 = vitality.

ŘEČTINA A LATINA: AUTORITA

	ŘEČTINA	LATINA
POLITICKÁ	Administrativní jazyk Římské říše na východě, od konce 6. stol. nahrazuje lat. v admin., do 9.-10. stol. v právu	Administrativní a právní jazyk Římské říše na západě > nástupnické země > země christianizované ze západu
NÁBOŽENSKÁ	Septuaginta (3.-2.st.př.Kr.<H), Nový zákon (1.st.), církevní otcové (zejm. 4.stol.)	církevní otcové (od ca 200), od 4. stol. jazyk západního křesťanství a kanonického překladu Bible (Vulgata <H, Ř)
		nové žánry v průběhu 4.-6. stol., ustálení teologie, homiletika, hagiografie, liturgie
LITERÁRNĚ-KULTURNÍ	Antická literatura mnoha žánrů od Homéra (8.st.př.Kr.) přes klasické autory (5./4.st.př.Kr.)	Antická literatura mnoha žánrů původně nápodobou Ř (3.st.př.Kr.) s vrcholem 1.st.-př.Kr. do zač. 1.st.
		drama, epika, lyrika, historiografie, rétorika, román...
ODBORNÁ-VZDĚLÁVACÍ	Od 6. st. př. Kr.	od 1.st. př. Kr. (Ř), od 10.st. ARAB
FILOLOGICKÁ	a) Alexandrijská škola (od 3.st. př. Kr.), Dionýsios Thrácký 2.st.př.Kr.	a) 1. st. př. (Varro, Caesar)
	b) Apollónios Dyskolos (ca 130)	b) 4.st. Aelius Donatus
	c) Theodósios z Alexandrie (ca 400)	c) ca 500 Priscianus
	d) Palailogovsko-renesanční gramatici	d) př. 804 Alcuin z Yorku
		e) 14/15.st. Italští humanisté

CHARAKTERISTIKA Ř+L

- **Široký základ autority** (politická, náboženská, kulturní...)
- **Široký repertoár ustanovených DT** (šablon tvoření textových typů zahrnujících jaz. rejstřík)
 - Dva zdroje DT: antické a náboženské (křesťanství, postupně konfesní příznakovost: Z: L, V: Ř)
 - Příslušnost k určité DT symbolizováno používáním jejich příznaků/markerů (gramatické tvary, lexikum...)
 - V Ř základ tvořen systémem žánrově podmíněných variet mající lexikální, morfosyntaktické i fonologické rozdíly (epika: Homér, historiogr.: Thúkydídés, náboženství: NZ), v L rozdíly zejm. syntaktické a lexikální/sémantické
- **Kulturní areál**
 - oblast dominance KJ v kontaktu s VJ různé jazykové vzdálenosti, plní zde potřebné funkce
 - L: může existovat paralelně s VJ DT (např. vern. epika, lokální právo) nebo jeho funkce mohou být nahrazeny VJ DT (např. admin. v určitých situacích)
 - VJ DT sdílí s KJ svého KA řadu společných rysů: písmo, slovní zásoba/pojmy vztahující se ke kultuře KJ.
 - KA se mohou prolínat, např. L-Ř v jižní Itálii, později v Řecku v období frankokracie
- **Role**
 - Primární expanze rituální role (+ katechizace) (zejm. L)
 - Sekundárně navazování na etablované DT – prim. administrativa, hagiografie, historiografie (a stále se ustanovují nové)
- **Ustálenost**
 - Virtuálně nejvyšší míra ustálenosti podpořená existencí gramatických, lexikografických a filologických prací
 - Virtuálně nejvyšší míra autonomie, ale možná hybridizace, výraznější v Ř, v L tzv. vulgární latina do 8. stol., pak *latin farci* na jihu do ca 1200)

KŘEŠŤANSKÉ JAZYKY NAVAZUJÍCÍ NA Ř. DT

- Autorita je primárně náboženská, modelem jazyka je překlad biblického textu
- Často je písemnictví primárně orientováno na náboženství (ale širší rozsah zejm. SYR./ARM.), důležitá rituální fce
- Písemnictví je stimulováno překlady z řečtiny (příp. H > SYR > ARM. > GR., KOP. > ET./NÚB., L > CSL, CSL.? > PERM.) > autorita Ř je nadřazená, Ř je arbitrem
- Politická autorita někdy chybí (GÓT., CSL. v západním kontextu, ARM./GR./SYR./KOP. v byz., později arab. državách) > často komunitní jazyky/kultury

CÍRKEVNÍ SLOVANŠTINA (STSL.): AUTORITA

AUTORITA	CÍRKEVNÍ SLOVANŠTINA
KULTURNĚ- NÁBOŽENSKÁ	DT1: Jazyk biblických a dalších textů sestavených Konstantinem a jeho žáky, (HR: autorita opřena o sv. Jeronýma) = základ vzdělání
	DT2: athonsko-bulharské texty (14.st., jen vých.) < Ř (L)
	literatura primárně překladová, ale jednostranná, téměř výhradně Ř mnišská kultura a její žánry, které dále rozvíjeny (hagiografie, homilie, paterikon...), na Z větší důraz na liturgické texty
	literární autorita primárně Ř (málo CSL., např. Kiril Turovský, Grigorij Camblak)
KONFESE vs. PÍSMO	po 12. st. hlah.=západ, cyr.=východ
POLITICKÁ	Kulturní jazyk politicky silných slovanských států (Bulharsko, Rus...), od 14.st. rumunských států. Administrativa a domácí právo obsluhováno často rovnou VJ
FILOLOGICKÁ	a) Ř (L)
	b) 14/16. metajazykové reflexe podle Ř/L
	c) M. Smotryc'kyj 1619
ODBORNÁ	není v západ.-semit. smyslu, pokusy 17./18.st. (nápodoba L, Ř)

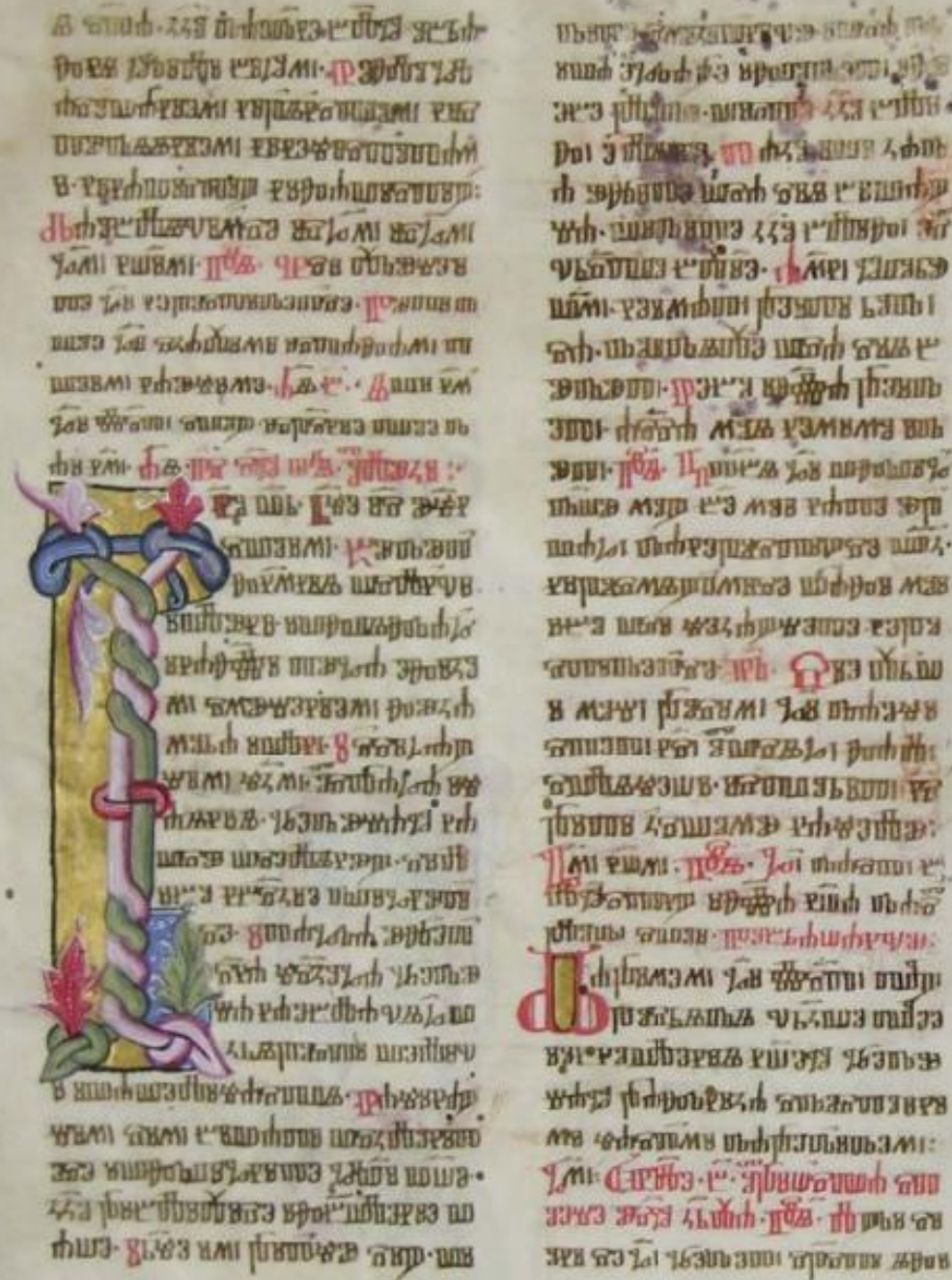
AUTONOMIE CÍRKEVNÍ SLOVANŠTINY

	CÍRKEVNÍ SLOVANŠTINA
JAZYKOVÉ VZORY	aktuálně dostupné biblické texty (morfologie primárně vychází z 9./10.st., revize od 14./15.st.)
REFLEXE ROZDÍLU	de facto 11.st. Rus, definitivně zač. 15.st.
FAKTICKÉ	již staroslověnština odlišná od mluveného jaz. (skrže vliv Ř)
	Do 12.stol. oddělení psaných VJ DT
FONOLOGIE A ORTOGRAFIE	biskriptalita, vyvíjející se ortografický polycentrismus (oddělení vývoje od VJ 14./15.st. na východě), lokální ortoepie
MORFOSYNTAX	zejm. SV odlišný slovesný systém, zejm. JV tendence k analytismu
TERMINOLOGICKÉ ODLIŠENÍ NE-KJ NORMY	prosto (15.st.)
KONCEPČNÍ ODDĚLENÍ VJ	13.st. název zahrnuje CSL. i VJ u slovan. jazyků, do 15.st. reflexe odlišnosti VJ v román. prostředí 16. st. koncepční oddělení v rámci slovanských jaz.

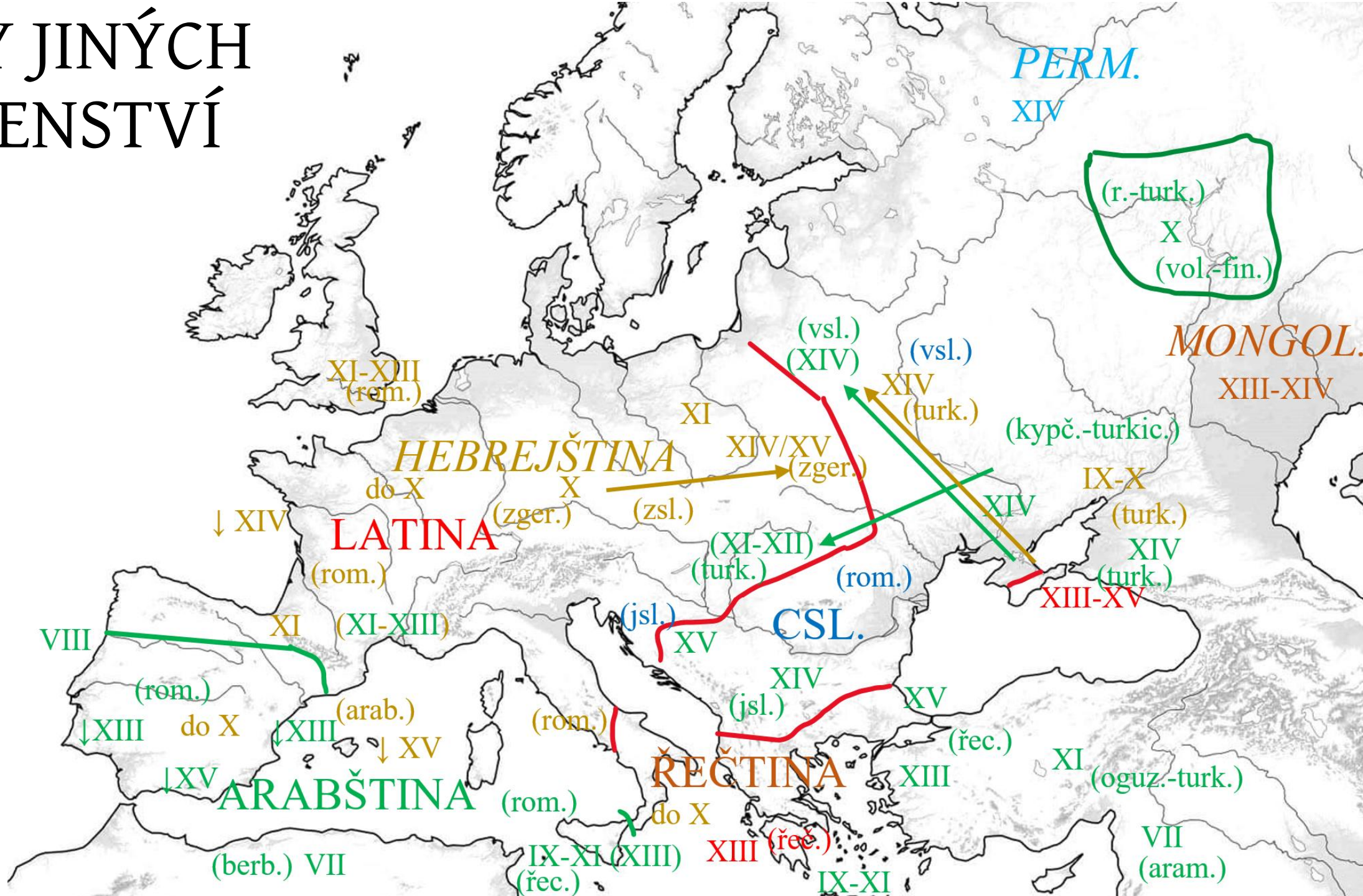

CHARAKTERISTIKA CSL.

- **Autorita** musí být postupně budována vzhledem k Ř a L, tyto jazyky zachovají vyšší (vrchol Moskva 16./17.st.)
- **Společný základ DT** (C+M, rozšířený v BG) omezený (misionářská činnost, katecheze, exegeze) > různá regionální řešení doplňování chybějících DT (admin., právo, historiografie)
- **Kulturní areál** zahrnuje zejm. slovanské, ugrofin. a románské oblasti (emancipace od 16.st.), prolínání s L (Čechy, Chorv., Trans., PLU) a Ř areálem
- **Ustálenost:** ve středověku absence gramatického principu ve výuce (KJ ≠ gramatika), vztahování se k biblickému textu a VJ; v Chorv. vrstvy bibl. textu se postupně oddalují od staré normy
- **Problém autonomie:** rozšířena hybridizace (< méně jednoznačná fixace), ve středověku není dochované výrazné koncepční rozdělení VJ a CSL., spíš jen funkčně (jinak píšeme admin., jinak nábož.), jednoznačněji od 16. st. podle kontrastu L vs. VJ > uvědomění si analogické role CSL. a L.

JAZYKY JINÝCH NÁBOŽENSTVÍ

AUTORITA HEBREJŠTINY A ARABŠTINY

	HEBREJŠTINA	ARABŠTINA
NÁBOŽENSKÁ	1. Hebrejská Bible	Korán
	2. Rabínská literatura, zejm. Talmud, Midraš	
KONFESE	Judaismus; jeden z posvátných jazyků křesť. (4.st.)	Islám
LITERÁRNÍ	spojené s náboženstvím (liturgická poezie), v muslimských zemích autorita ARAB	předislámská poezie, od 10. stol. roste literární autorita N-PER (hl. v turk. společenstvích>jsl.)
POLITICKÁ	snad jen Chazarská říše	Jazyk Arabské říše a nástupnických států (< Ř/L 700), v turkic. státech autorita sdílena s N-PER
ODBORNÁ	Od 8./9.stol. na muslimských teritoriích ARAB , na křesťanských teritoriích zejm. od 12.st. HEB	9./10.st. < Ř/SYR/STŘ-PER. , autorita i v L areálu od 10.st. (hl. 12./13.st.)
FILOLOGICKÁ	a) Masoretská revize Bible (6.-10.st.)	a) Abū al-'Aswad † 688/9
	b) Judeo-arabská gramatická tradice (od 9. stol.)	b) Baserská škola (od kon. 8.stol.)

AUTONOMIE HEB+ARAB

	HEBREJŠTINA	ARABŠTINA
JAZYKOVÉ VZORY	DT 1: Hebrejská Bible (do 587 př.Kr.)	1. Jazyk předislámské poezie (6.-7.st.)
	DT2: Biblická aramejšтина (po 530 př.Kr.)	
	DT3: Mišnajska/rabínska varieta (1.-2.st.) < vliv ARAM	2. Jazyk Koránu (7.st.) 3. Jazyk beduínů (do 10.st.)
REFLEXE ROZDÍLU	Mišnah: Sotah (1/2. st.)	Abū al-'Aswad † 688/9; Al-Kisā'ī †804/12
FAKTICKÉ	Babylónské zjetí - ztráta politické autority (587 př. Kr.)	počáteční poetický jazyk byl odlišný od mluveného
FONOLOGIE A ORTOGRAFIE	konzervativní ortografie (> ovlivňuje psaní VJ a Jud.-ARAB), fonologie semitská, je-li VJ semit, pak pod vlivem VJ	
TERMINOLOGICKÉ ODLIŠENÍ	lašôn ha-qoděš, 'ibrît (od rabínské doby)	al-fuṣḥā vs. al-'āmmiyya; al-'arabiyyah
KONCEPČNÍ ODDĚLENÍ NOVÉHO JAZYKA	snad již od 3. st. bez rodilých mluvčích > nejsou nástupnické jazyky (kromě moderní HEB)	zachováno chápání jednoty jazyka (ale rozvrstvení, postupný zánik některých kategorií)
HYBRIDIZACE	Mezi HEB varietami (bibl. a rabínska) a mezi semitskými jazyky (ARAM.+ARAB), u Aškenazim vliv IE jaz.	Rozsáhlá s VJ ARAB podle typu textu

CHARAKTERISTIKA HEB. A ARAB.

- Autorita
 - primárně **náboženská** vázaná na konfesi: judaismus/islám (HEB uznávána i v křesťanství),
 - ARAB: rychle vybudována **politická** a **odborná** (uznávána v judaismu i křesťanství)
- Společný základ:
 - HEB **zahrnuje více variet** (bibl./rabín. HEB/ARAM) a široké spektrum textů (Bible: dějiny, právo, náb. poezie...) a podléhá hybridizaci umocněnou autoritou ARAB, primárním vzorem bibl. HEB (zejm. morfosyntaktická variace); řada DT ale používá ARAB (heb. písmo) nebo VJ (spec. světské psaní)
 - ARAB založen na poetickém jazyce a jazyce mluvcích žijících tradičním životem > nutné rychle rozvíjet nové DT převodem z kontaktních kultur
- Kulturní areál:
 - Významný rozdíl mezi semitským a nesemitským kontextem z hlediska autonomie
 - Kvůli prolínání KA paralelně existují komunity používající VJ v lat., cyr. (sl.), heb. (rom.,zgerm., zsl. glosy) a arab. písmu (šp., později sl.) a vztahují se k jiným DT

זקן וקבל עליו דבר זה יגע
על ידו כזה כזה

חסלת

והפטרין בשערה
לזה תלמוד יעקב

וזהו דבר
ביותר יתן
רחמים ששבע
הקל רחם כל
שעה על ישראל
בשכל זכותה
החילה שיהיה
ליו נפדיו שיהיה
יום לו ביותו
הקול שיהיה
שונה ויבין
שהיו מידת
דבר זה וזה
החולה בלתי
שנת לו ענינה
לפיכך וזה שנת
פתח החלה
היום הועין
החולה בלתי
והנה שלשה
וגבוי ופול
זאת וזה
שהו גבוי
שיו וליך
שליחות

השתחוות על פני ויחזק
לזרע שיזכרם הוויין ושא
ושיח שרה לון הווינה ושא
ולעלה וזה שהקפיד הק' על
שרה ולא הקפיד על אברהם
ויחזק זה הירוש וינחם וזה
ושון וזהו לשון הרעה ושויה
ושוחה ויחזק של שרה של
שכנתה בה ותחזק שרה תר
תרום והייסב שחיו לשון
לגלו והיכה ויבט כלהו
הלבן ויהיה שנה יש תוחות
שון ותקיימות כזה הנגלה
נלית היתה וזהו אגודין
קיימות כזה הנגלה נלית
החיות יום וכן וזה בלש הנגלה
הנגשה חסד וזה שנה
ענשה לו ויום שרה הכת תר
ותשבע שנה החק כתי לר
וזהו שריות הרשעים שונת
היו ואלוים כע חוש ויווי
ביו וברה עטופו השכנ
בית תשונ כח לעלים וזה
ולזה ויעשה דרודת שונת
ועד וברה שויהו תלה
תלד ותוק כע שבעים לו ית
ישועלו ויהי לפטר הלוי
שיחה ישועלו יום כדתי
לית שר כה לפטר לרבות
יו לעולם הכו יום לשון יו
יוותת רבים וכן וכל ושויה
יונה יום לו וקדיות שו
שוו יעקב ויהו רבנות ה
חושט שקדיו שום לפטר
תולדותיהם ויהו הו ישועלו
יעקב וישנה חקיהו ע
שדלרה וסול עלי
שע עולות
העולם הזה והעולם הבו וי
וש וזהו יום שוה של ויחזק
שן לפע שוש יום שוה וי
וקדיות שוה שוה יעקב על
העזוק ועל שם עשר נביות
ותשבע שנה של שרה ושא

EVROPSKÉ STŘEDOVĚKÉ KJ

- Společný rysem **autorita náboženská** (rituální) vycházející z existence psaného svatého textu (vs. předabrahámovská náb., novověk)
- Jsou většinou **vázány na konfesi**, jejímž symbolem je písmo (vs. novověk)
- Jedná se o **historickou varietu jazyka**, jejíž rozdíl oproti VJ je jasně pocíťován (toto má určitý vývoj a areální rozdíly, srv. italská koiné, ale také něm., pol., čes., rut. koiné), těžké měřit *starobylost* (vs. Indie), důležitější autorita
- **Vysoká míra ustálenosti** se týká vzorů (kánonu *klasických* textů), bývá nižší v poklasických textech, které jsou ovlivňovány VJ a vzdělání (úrovně a zaměření) (**markery** se hlásí ke klasickým textů, určité DT)
- Jejich znalost se buduje **systematickým vzděláváním** a odpovídá gramotnosti, vzdělání obsahuje primárně znalost (**memorování**) **vzorových textů** a metajazykový prvek – správně vs. nesprávně, příp. různé úrovně mluvnice (srv. vzdělávání soustředěné na určitou DT, poetické jazyky: ir., vel., ssev., ok., pers.; kancelářské jazyky)
- V rámci svého **kulturní areálu** je společným jazykem lidí s různými VJ a ovlivňuje (způsob zápisu, slovní zásoba, pojmy vztahují se ke kultuře KJ, *code-switching*) VJ
- Může a nemusí být jedinou normou písemného styku
- Originalita středověkého písemnictví nelze posuzovat dnešními měřítky, křesťanské KJ sdílejí korpus vzorových textů
- Součástí tradice může být navazování na několik historických variet (Ř, HEB)
- Prestiž jednotlivých KJ je hierarchizována, areálně se liší (např. Ř má větší autoritu než CS, ARM...)

Děkuji za pozornost
Gratias ago pro attentione vestra
Χάριν ὑμῖν ἔχω τῆς προσοχῆς
БЛАГОДАРА ВА Ѡ ВЪНИМАНИИ
ԵՐԽԻԿԻՅԱՍԵԻԿԵԾ ՈՍԻԹԻ Ի ՈՐԾՈՒԻՐԾԾ

knoll@slu.cas.cz